

باز اندیشی در فرایند آموزش

محمود تلخابی

تلخایی، محمود

بازاندیشی در فرایند آموزش / تألیف محمود تلخایی. — تهران: آبیژ، ۱۳۸۴.

۱۲۶ص: جدول، نمودار.

ISBN: 964-8397-56-2

فهرستویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

۱. تدریس. ۲. آموختن. ۳. معلمان — اثربخشی. ۴. برنامه‌ریزی آموزشی. ۵. آموزش و پرورش —
ارزشیابی. الف. عنوان.

۳۷۱/۱۰۲

LB ۱۰۲۵/۳/ت۸ پ ۲

۸۴-۱۰۹۲۶ م

کتابخانه ملی ایران

کتاب	بازاندیشی در فرایند آموزش
تألیف	محمود تلخایی
ناشر	آبیژ
قطع	وزیری
نوبت	اول
تاریخ	تابستان ۱۳۸۴
تیراژ	۱۵۰۰
صفحات	۱۳۶
شابک	۹۶۴-۸۳۹۷-۵۶-۲

آبیژ

مراکز پخش

کتابیران. خیابان لبافی‌نژاد غربی، بعد از چهارراه کارگر، جنب فروشگاه سیلات، پلاک ۲۳۷

تلفن: ۶۴۲۳۴۱۶-۶۹۲۶۶۸۷

نوپردازان. خیابان لبافی‌نژاد، بین اردیبهشت و فروردین، پلاک ۲۰۶،

تلفن: ۶۴۱۱۱۷۳-۶۴۹۴۴۰۹

پیش گفتار

نهاد آموزش و پرورش، دارای کارکردهای متعددی است که بخشی از نیازهای جامعه را برطرف می‌سازد. در این تقابل، اغلب آموزش خدمتگزار جامعه بوده و کوشش می‌کند خود را با آن همسو سازد. با این حال، چالش اساسی زمانی آغاز می‌شود که نهاد آموزش نتواند خود را با تغییرات سریع اجتماعی سیاسی، فرهنگی و تکنولوژیکی هماهنگ سازد. این تأخر با روشی تحت عنوان اصلاحات (Reforms) در جوامع مختلف مورد توجه صاحبان اندیشه قرار می‌گیرد. آنان می‌کوشند تا با فهم ضرورت‌ها به تغییر مؤلفه‌های اساسی آموزش و پرورش پرداخته و کیفیت خروجی آن را ارتقاء بخشند.

در دهه‌ی اخیر بسیاری از علاقه‌مندان و مخاطبان آموزش و پرورش به ناتوانی آن در پاسخ‌گویی به نیازها و تقاضاهای اجتماعی و محیطی روزافزون اذعان نموده‌اند. از سوی دیگر، در جوامع در حال گذار از نهاد آموزش انتظار می‌رود تا در شکل‌دهی تحولات اجتماعی نقش اساسی ایفا نماید؛ بنابراین نظام آموزشی علی‌رغم تأخیر در دستیابی به نوآوری و ابتکار باید در برابر جامعه مسئولیت‌های بیشتری بر عهده گرفته و نقش جدی‌تری ایفا کند.

نگاهی گذرا به سند و منشور اصلاح نظام آموزش و پرورش ایران (۱۳۸۲) نشان می‌دهد که مردم سالاری دینی، آموزش و پرورش مداوم، ساختارگرایی، انسان‌گرایی نظریه‌ی سیستمی و آموزش و پرورش مبتنی بر مدرسه بنیادهای نظری اصلاحات را تشکیل می‌دهند. در این سند سه قلمرو برای مداخله‌ی مؤثر در نظام آموزش مشتمل بر «ورودی آموزش و پرورش» (معلم، دانش آموز، برنامه‌ی درسی، مدیریت، ساختار و تشکیلات، مدرسه، فضای آموزشی، تجهیزات، فن‌آوری و منابع مالی)، «زمینه و بستر آموزش و پرورش» (اجتماعی، فرهنگی، فلسفی، اقتصادی، سیاسی و جهانی) و «فرایند آموزش و پرورش» (یاددهی، یادگیری، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، راهنمایی و مشاوره، ارزشیابی از آموخته‌ها، فن‌آوری ارتباطات و اطلاعات و ارتباط با نهادها و خانواده‌ها) شناسایی شده است. بر این اساس درباره‌ی هر کدام از مؤلفه‌ها می‌توان آسیب‌ها، توصیه‌های راهبردی، اصول راهنما، پیام اساسی، پایگاه نظری و منابع مطالعاتی را مورد بررسی قرار داد.

کتاب حاضر با عنوان «بازاندیشی در فرایند آموزش» در صدد بررسی قلمرو سوم با مؤلفه‌های فرایند یاددهی - یادگیری، الگوی برنامه‌ی ارتقاء حرفه‌ای معلمان، سنجش یادگیری و پژوهش و

آموزش می‌باشد. از این رو در مقاله‌ی نخست ضمن بازتعریف ماهیت حرفه‌ی معلمی، با روشن ساختن رابطه‌ی برنامه‌ی درسی و آموزش به نقش معلم در قبال اصلی‌ترین رسالت او یعنی تدریس اشاره گردیده است. به عبارت دیگر معلمی به مثابه تفکر درباره‌ی آموزش تفکر مانیفست مقاله‌ی آغازین است و در آن تدریس به عنوان اندیشیدن به منظور چگونگی خلق فرصت تفکر برای فراگیران تعریف شده است. در مقاله‌ی دوم مدلی برای برنامه‌ریزی ارتقاء حرفه‌ای معلمان، از طریق نگاهی گذرا به تئوری‌های اساسی در برنامه‌ریزی آموزشی و برقراری پلی با عرصه‌ی عمل ارائه شده است. مفهوم کلیدی این بخش تأمل در معیارهای اثربخشی معلم است که خصوصیات حرفه‌ای، مهارت‌های تدریس و شرایط کلاسی را در بر می‌گیرد. ارتقاء مهارت ارزشیابی به عنوان یکی از صلاحیت‌های حرفه‌ای در قالب مدل برنامه‌ی ارتقاء حرفه‌ای معلمان با رویکرد اجتماعی آمده است. در مقاله‌ی سوم با نگاهی به الگوهای ارزشیابی در جهان و نقش سنجش در فرهنگ یادگیری الگویی برای سنجش پیشرفت یادگیری ارائه شده است. تحولات رابطه‌ی مفهومی برنامه‌ی درسی، یادگیری و سنجش نشان می‌دهد که بینش اصلاح شده به درهم تنیدگی یادگیری سنجش و برنامه‌ی درسی اعتقاد دارد؛ این پارادایم مبنای الگوی سنجش یادگیری است که در آن مواجهه‌ی دانش‌آموز با برنامه‌ی درسی با ملاحظه‌ی ابعاد یادگیری و منابع گردآوری داده‌ها، فرصتی برای جبران نارسائی‌های یادگیری فراهم می‌سازد. در مقاله‌ی پایانی پژوهش عملی به عنوان راهنمای ارتقاء فرایند آموزش مورد توجه است. در این جا با بررسی مدل‌های پژوهش در عمل الگوی پنج مرحله‌ای اقدام پژوهی برای بهبود فرایندها ارائه شده است. نگارنده معتقد است که این مدل در سه لایه می‌تواند به بهبود فرایند برنامه‌ریزی در سطح ستاد، مدرسه و کلاس (یاددهی - یادگیری) منجر شود. لایه‌ی سوم مشتمل بر دو سطح است:

یادگیری دانش‌آموزان از طریق پژوهش و پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس. در واقع فصل اخیر در صدد تأیید این مفروضه است که برای آموزش و یادگیری مادام‌العمر، پژوهش عنصر کلیدی است.

شایسته است از راهنمائی‌های اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر علی‌اکبر مرعشی و سرکار خانم دکتر فرخ لقا رئیس دانا قدردانی نمایم. همچنین از همکار خوبم آقای مقصود خدایاری که زحمت ویرایش و تنقیح نسخه‌ی دست‌نوشته‌ی این کتاب را پذیرفتند بسیار سپاسگزار هستم. امیدوارم این کوشش مورد توجه مدیران یادگیری، معلمان و دانشجویان علوم تربیتی قرار گیرد.

فهرست مطالب

فصل ۱. باز تعریف ماهیت حرفهٔ معلمی.....	۱
مقدمه.....	۱
جایگاه معلم.....	۴
کلاس جایگاه تلاقی اندیشه‌ها.....	۵
رابطهٔ بین برنامهٔ درسی و آموزش (تدریس).....	۶
مدل‌های آموزش.....	۹
مبانی تدریس.....	۱۲
چיستی تدریس.....	۱۶
چهار چوب تدریس.....	۱۶
مهارت‌های تفکر.....	۱۹
تفکر مبتکرانه.....	۲۰
گام‌های مهارت.....	۲۰
طرحی برای آموزش مهارت.....	۲۰
استنباط.....	۲۱
گامهای مهارت.....	۲۱
طرحی برای آموزش مهارت.....	۲۱
پیش‌بینی.....	۲۲
گام‌های مهارت.....	۲۲
طرحی بر آموزش مهارت.....	۲۲
وارسی.....	۲۳
گامهای مهارت.....	۲۳
طرحی برای آموزش مهارت.....	۲۴
مثال.....	۲۴
تفکر نظام‌مند.....	۲۴

۲۴	 گام‌های مهارت
۲۵	 طرحی برای آموزش
۲۵	 تدریس حرفه‌ای مبتنی بر تفکر
۲۶	 ویژگی‌های برنامه‌های درسی مبتنی بر تفکر
۲۷	 نتیجه‌گیری راهبردی
۳۰	 منابع فارسی
۳۰	 منابع انگلیسی

۳۱	 فصل ۲. برنامه ارتقاء حرفه‌ای معلمان
۳۳	 تئوریهای اساسی در برنامه‌ریزی آموزشی
۳۳	 ویژگی‌های رویکرد جامع
۳۵	 ویژگی‌های نظریه حمایتی
۳۶	 ویژگی‌های نظریه برنامه‌ریزی فاقد ملاحظات سیاسی
۳۷	 ویژگی‌های نظریه انتقادی
۳۷	 فرایند تدوین استراتژی
۳۹	 ویژگی‌های نظریه رشد تدریجی
۴۰	 مراحل اصلی این رویکرد
۴۰	 ویژگی‌های این رویکرد
۴۲	 ارزیابی برنامه مدرسه: نظریه کنترل و بازخورد
۴۳	 یادگیری مداوم
۴۵	 اثربخشی معلم
۴۸	 روابط بین ابعاد یادگیری
۵۰	 معیارها و اصول ارزشیابی
۵۱	 دخالت خود دانش‌آموزان در ارزشیابی
۵۱	 بیان مؤثر اطلاعات حاصل از ارزشیابی
۵۱	 نگاهی به ایده‌های جاری ارزشیابی در تعلیم و تربیت
۵۶	 مدل نظری برنامه
۵۸	 استراتژی (راهبرد)
۶۰	 مراحل اجرای برنامه
۶۵	 منابع فارسی
۶۵	 منابع انگلیسی

۶۷	فصل ۳. الگوی جامع سنجش یادگیری
۶۷	مقدمه
۶۸	نگاهی به الگوهای ارزشیابی در جهان
۷۰	مبانی نظری
۷۲	بینش اصلاح شده برنامه درسی
۷۳	تئوری‌های یادگیری شناختی و ساخت‌گرایی
۷۳	سنجش کلاسی
۷۵	انواع فراشناخت
۷۹	دلایل منطقی الگوی سنجش
۸۰	ویژگی‌های الگوی جامع سنجش یادگیری
۸۰	چارچوب الگوی جامع ارزشیابی عملکرد تحصیلی
۸۱	انواع سنجش
۸۳	مؤلفه‌های الگو
۹۱	مراحل سنجش
۹۱	تعیین انتظارات (اهداف یادگیری)
۹۲	طراحی ابزار و گردآوری داده‌ها (طراحی آزمون)
۹۲	اقدامات لازم برای طراحی آزمون
۹۳	گام‌های تنظیم ابزارهای سنجش
۹۴	ملاحظات فنی
۹۴	تعریف عملیاتی آیتم‌ها
۹۵	الگوی اجتماعی تعریف عملیاتی آیتم‌ها
۹۶	روش‌های انجام و ثبت مشاهدات
۹۶	اصول
۹۷	آسیب‌های سنجش یادگیری
۹۷	برخی خطاهای ارزشیابی عملکرد
۹۸	ده توصیه برای بهبود مطالعه عملکرد
۹۸	جمع‌آوری داده‌ها (اجرای آزمون‌ها)
۹۹	تفسیر داده‌ها
۱۰۰	گزارش کمی و کیفی از پیشرفت یادگیری
۱۰۰	تشکیل جلسات گفتگو برای گزارش پیشرفت یادگیری
۱۰۰	برنامه‌ریزی برای جبران نارسائی‌های یادگیری

۱۰۱	ادامه چرخه سنجش جهت کسب اطمینان از تحقق انتظارات
۱۰۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۰۳	منابع فارسی
۱۰۳	منابع انگلیسی

۱۰۵	فصل ۴. پژوهش عملی: راهنمای ارتقاء فرایند آموزش
۱۰۵	مقدمه
۱۰۶	معرفی مدل‌های پژوهش
۱۱۰	مدل پژوهشی هال سل
۱۱۰	شرح مراحل فوق
۱۱۴	مدل مک کرنان
۱۱۴	کاربرد پژوهش عملی در مدرسه
۱۱۵	زمینه‌ها و ابعاد
۱۱۶	مدل پنج مرحله‌ای پژوهش در عمل (بهبود فرآیندها)
۱۱۷	شرح مراحل پژوهش
۱۱۹	پژوهش در عمل: بهبود فرایند برنامه‌ریزی در سطح ستادی
۱۲۱	پژوهش در عمل: بهبود فرایند مدرسه
۱۲۱	مراحل اجرا
۱۲۲	پژوهش در عمل: بهبود فرایند یاددهی-یادگیری
۱۲۴	نتایج
۱۲۶	منابع فارسی
۱۲۶	منابع انگلیسی